

**NACIONALIZMUS A MODERNITA - HORÚCI
PROBLÉM SÚČASNEJ TEÓRIE NÁRODA**

SMITH, A. D.: *Nationalism and Modernism* (Nacionalizmus a modernizmus). London and New York, Routledge 1998, 284 s. (XIV + 270)

Anthony D. Smith, profesor zaoberajúci sa problémami etnicity a nacionalizmu na Európskom inštitúte na London School of Economics, nie je našej odbornej verejnosti celkom neznámy. Do jej povedomia sa zapísal vysoko hodnotenými prácami *Theories of Nationalism* (1971), *The Ethnic Origins of Nations* (1986), *National Identity* (1991) a *Nations and Nationalism in a Global Era* (1995).

V roku 1998 vydal svoju zatiaľ poslednú knihu *Nationalism and Modernism*, ktorá je podľa vyznania autora výsledkom jeho spolupráce s aktívnymi, premýšľavými študentmi, ktorým svoje dielo aj s vďakou venoval. Kniha je koncipovaná ako prehľad súčasných koncepcií nacionalizmu - má byť pohotovou príručkou pre študentov a učiteľov, je však prístupná aj pre bežného čitateľa. Deklarovaný zámer autor skutočne splnil. Študenti odboru etnicity a nacionalizmu na LSE teda môžu už v tomto prebiehajúcom akademickom roku svojmu profesorovi klásť ďalšie detailnejšie, fundovanejšie, ba aj rafinovanejšie otázky už podložené jeho vlastným textom, a teda, ako on sám tvrdí, aj ďalej mu takto pomáhať zdokonaľovať práve dohotovené dielo.

Nacionalizmus a modernizmus je prehľadom teórií nacionalizmu koncipovaným na pozadí súčasných diskusií o modernite. Za "zásadnú rozhraničujúcu čiaru" oddeľujúcu starý svet od sveta moderného považuje Smith pád Bastily. Rok Veľkej francúzskej revolúcie je rokom zrodu modernity a zároveň rokom zrodu nacionalizmu, ktorého "príbeh je ústrednou niťou spájajúcou a rozdeľujúcou ľudí moderného sveta" (s. 1). A ak aj je foriem nacionalizmu mnoho, je len jedna "zásadná čiara". Smith si uvedomuje existenciu oponentov, predovšetkým z košiara historikov, na druhej strane si však uvedomuje aj jasnú podporu zo strany teoretikov sociálnej vedy, ktorí spolu s ním tvrdia, že "nacionalizmus je moderné hnutie a ideológia, ktorá vznikla v druhej polovici 18. storočia v západnej Európe a v Amerike, po svojom vyvrcholení v dvoch svetových vojnách začína upadať a uvoľňovať cestu globálnym silám, ktoré prekračujú hranice národných štátov" (s. 1).

Výrazný nárast etnického nacionalizmu v mnohých častiach sveta v ostatnej dobe zaktualizoval potrebu nielen jeho praktických riešení, ale aj hlbšieho teoretického bádania. Nastal posun v chápaní dôležitosti konkrétnych problémov a do centra pozornosti bádateľov sa postupne dostala otázka starobylosti či modernosti národov. Za rok, ktorý inicioval tento posun, považuje Smith rok 1990, rok rozpadu svetového socialistického tábora, kedy sa náhle odkrylo množstvo problémov spojených s národom, nacionalizmom, etnicitou, identitou atď., ktoré sa po dlhé dekády vedome skrývali za problémy triedneho rozdelenia spoločnosti v globále a za ďalšie, v priestore socialistického tábora vraj neaktuálne, otázky delenia spoločnosti. Po roku 1990 nastal prudký rozvoj bádania

tejto problematiky nielen v spomínanom priestore, ale akademická obec prakticky na celom svete sa zapojila do jej intenzívneho skúmania. Za posledných desať rokov vzniklo množstvo prístupov a teórií, ktoré sa Smith vo svojej práci podujal kriticky zhodnotiť a zaradiť.

Súčasná koncepcia národa vymedzuje ich vzťahom k prahovej historickej udalosti novodobých dejín - k Veľkej francúzskej revolúcii. Z tohto hľadiska uvádza v dvoch hlavných skupinách koncepcie modernistické a ako alternatívu koncepcie ne-modernistické, resp. anti-modernistické; špeciálnu kapitolu tvorí postmodernistický prístup.

Skupina modernistických koncepcií je bohato diferencovaná. Sú v nej zastúpené najrôznejšie prístupy - od klasického modernizmu, reprezentovaného teóriami "nation-building" K. Deutscha a jeho nasledovníkov, cez ideologizujúci prístup E. Kedourieho, reformulovanú teóriu E. Gellnera (ktorá u nás zaznamenala veľký ohlas), socioekonomické prístupy na ideovej báze marxizmu T. Nairna a M. Hechtera, koncepcie Ch. Tillyho a A. Giddensa, zdôrazňujúce význam politiky, až po teórie B. Andersona a E. Hobsbawma.

Do skupiny alternatívnych koncepcií zaradil antimodernistické prístupy reprezentované P. van den Berghem a C. Geertzom, ktoré možno ďalej rozdeliť do dvoch podskupín - na prístupy perenialistické a primordialistické. Druhú alternatívnu skupinu tvoria nedomodernistické prístupy A. Hastingsa, S. Reynoldsovej, H. Seton-Watsona založené na predpoklade existencie starých, kontinuálnych, či pred-moderných národov, ale aj kultúrny a politický nacionalizmus J. Hutchinsona a v neposlednom rade sem autor zaradil svoju vlastnú koncepciu založenú na etno-symbolizme, ku ktorému sa hlási aj J. Armstrong.

Klasifikáciu uzatvára kapitola venovaná postmodernizmu. Tu i sám autor priznáva akúsi konfúznosť, keďže uvádzané prístupy nie sú v pravom zmysle teórie národa či nacionalizmu. Zaradil ich sem však s vedomím, že bez nich by nebol jeho obraz kompletný. Sú to skôr úvahy o situácii, ktorá príde po národoch, jej príchod však Smith kladie do veľmi blízkej budúcnosti.

Smith si uvedomoval obmedzenia dané rozsahom knihy prijateľnej pre jeho študentov, preto aj zredukoval výber autorov v jednotlivých skupinách na ich najvýraznejších reprezentantov, na prácach ktorých mohol kriticky ukázať klady a zápory, silu i slabosti konkrétnych koncepcií. Zároveň by sa mohlo zdať, že sú tu isté disproporcie v udeľovaní priestoru na rozbor jednotlivých prístupov. To však vyplýva z dôležitosti, ktorú im Smith pripisuje pre rozvoj danej oblasti bádania. Sám pripúšťa, že z iného uhla pohľadu, pri zameraní na iné problémy, by sa možno mohli proporcie jednotlivých vstupov zmeniť.

Za svoj cieľ svojej najnovšej práce si autor vytýčil opis a zhodnotenie explanačných teórií národa a nacionalizmu. I napriek všetkým obmedzeniam vyplývajúcim z užšie špecifikovaného zámeru a rozsahu knihy Smith uviedol podľa svojej klasifikácie všetky typy koncepcií. Zároveň sa pokúsil uviesť základné tézy a viaceré závažné problémy charakteristické pre každý rozoberaný prístup. Venoval sa tiež ozrejmeniu (ideového, sociálneho, politického, ekonomického, etc.) pozadia, na ktorom vznikali.

Úplne na záver podal stručný, prehľadný, mimoriadne inštruktívny zoznam základných problémov, paradigiem a možných teoretických východísk súčasnej teórie národa a nacionalizmu.

Kniha obsahuje kvalitne spracovanú bibliografiu knižných prác a najvýznamnejších časopiseckých príspevkov spomínaných autorov, čo je tiež mimoriadne nápomocné pre každého, kto sa serióznejšie venuje tejto problematike.

Nationalizmus a modernizmus A. D. Smitha je zaujímavou prácou, ktorú určite ocení každý, kto sa zaujíma o problémy národa a nacionalizmu, ale aj študenti, ktorým bola pôvodne určená, ako aj teoretici i bežná čitateľská verejnosť. Pozitívna je aj reflexia problému modernity oboch fenoménov, ktorý sa v poslednom čase aj u nás hojne pertraktuje, ba dokonca aj autorov prechod za pomyselnú historickú hranicu do budúcnosti, ktorú predznamenávajú koncepcie postmodernizmu. V každom prípade je to dielo, ktorého čítanie môže i na Slovensku zohrať pozitívnu úlohu v rozvoji bádania na tomto poli.

Jana Balážová

PhDr. Jana Balážová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

PROBLÉMY MODERNEJ SPOLOČNOSTI

NOAM CHOMSKY: Perspektivy moci. Praha, Karolinum 1998, 323 s.

Recenzovaná publikácia vyšla ako zbierka ôsmich, na prvý pohľad tematicky rôznorodých prednášok, ktoré odzneli na austrálskom kontinente. Slovenskému čitateľovi je pomerne známa doterajšia tvorba profesora Chomského z oblasti lingvistiky; pripomeniem, že sa významne podieľal na vzniku teórie generatívnej gramatiky, ktorá si nachádza stále viac priaznivcov. Okrem lingvistických prác tvorí významnú zložku Chomského aktivít politické pôsobenie v rôznych oblastiach sveta, kde obhajuje ľudské práva a snaží sa upozorňovať západnú verejnosť na neprávosti páchané v mene vyšších ideí.

V knihe *Perspektivy moci* sa môže slovenský čitateľ po prvýkrát zoznámiť s hlbokými, neortodoxnými myšlienkami významného lingvistu 20. storočia týkajúcimi sa zásadných otázok modernej spoločnosti. Preto sa v recenzii zameriam na kapitoly so sociálno-filozofickým a politickým obsahom. V prvých dvoch kapitolách (1. *Jazyk a myslenie: niekoľko úvah na starobylé témy*, 2. *Jazyk a príroda*) sa autor venuje problematike jazyka a mysle. Zvyšné kapitoly sú zamerané na vybrané sociálno-filozofické a politické otázky súčasnosti. Na tomto mieste sa musíme zamyslieť: čo môže spájať problematiku používania každodenného jazyka a politiku? Ako lingvista sa Chomsky zamerá na "slovník", ktorý používajú politici a publicisti; exaktne dokazuje, že pojmy,